

О.В. ДЕРКАЧ

Національний ботанічний сад ім. М.М.Гришка НАН України
вул. Тимірязєвська, 1, м. Київ, 01014

**РОДОФЛОРА УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ: ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ,
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ**

ключові слова: шипшина, географічний аналіз, використання

key words: dogrose, geographical analysis, using

O.V. DERKACH

**ROSA L. GENUS IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS FLORA:
GEOGRAPHICAL ANALYSIS AND PERSPECTIVES OF USE**

M.M.Grishko National Botanical Garden N.A.S. of Ukraine

1 Timiryazevska str., Kiev, 01014, Ukraine

In this work, we make corrections into species list of *Rosa* L. genus of Ukrainian Carpathians flora. Now it includes 30 wild and 12 cultured species. To forecast successful introduction we carry out geographical analysis. The ability of applications is considered.

Серед природно-історичних регіонів України Карпати займають особливе місце. Складна тектонічна та орографічна будова, особливості рельєфу й ґрунтово-кліматичних факторів зумовлюють видове багатство рослинного покриву. Чільне місце в рослинних ценозах Карпат посідають представники роду *Rosa* L. – шипшини.

Вивчення родофлори цього регіону розпочалося ще в першій половині XIX століття. Тут працювали як вітчизняні (В.Бессер (1811-1822), Б.Блоцький (1877-1890), Е.Волошак (1887), В.Шафер (1935)), так і іноземні вчені-монографи (Б.Борбаш (1880), Г.Браун (1886, 1892), А.Деген (1925), Р.Келлер (1931) та ін.). На основі власних досліджень (1945-1951) та матеріалів, зібраних М.Г.Поповим, А.М.Лазебною, М.П.Слободяном, К.М.Малиновським та В.М.Мельничуком, В.Г.Хржановський наводить для лісів Прикарпаття, Карпат і Закарпаття 26 дикорослих і 8 культивованих видів [8, 9]. У 70-х роках ґрунтовий аналіз карпатських шипшин провела О.М.Дубовик [1]. Зважаючи на дещо суперечливі дані з систематики роду *Rosa*, ми дійшли висновку про доцільність коректування списку карпатських шипшин, запропонованого О.М.Дубовик 1977 року [1]:

R. dumalis Bechst. зарахована до синонімів *R. biserrata* Merat.;

пріоритетною назвою *R. heterostyla* Chrshan., non Gritt. вважається *R. subglabra* Borbas;

R. slobodjanii (Chrshan.) Dubovik, яка була відома з Карпат та Правобережжя – це *R. andegavensis* Bast;

R. porrectidens Chrshan. et Laseb. перенесена з секції *Gallicanae* DC. (ряд *Homoacanthae* Chrshan.) до секції *Caninae* Среп. (підсекція *Caninae* Dubovik, ряд *Litvinovianae* Chrshan.) [2];

Видовий склад шипшин лісів Карпат, Закарпаття і Прикарпаття

Таксон	Географічний елемент	Зак.	Карп.	Прик.
Підрід: <i>Cynorhodon</i> Dum. Секція: <i>Caninae</i> Crep. Підсекція: <i>Caninae</i> Dubovik Ряд: <i>Corymbiferae</i> Chrshan.				
1. <i>R. biserrata</i> Merat.	європ.-середзем.	+	+	+
2. <i>R. canina</i> L.	європ.-передньоазійськ.	+	+	+
3. <i>R. corymbifera</i> Borkh.	європ.-передньоазійськ.	-	+	+
4. <i>R. subglabra</i> Borbas	європейський гірський	-	+	-
5. <i>R. uncinella</i> Besser	європейський	-	-	+
Ряд: <i>Litvinovianae</i> Chrshan.				
6. <i>R. andegavensis</i> Bast.	європейський	-	+	+
7. <i>R. prutensis</i> Chrshan.	європейський гірський	-	-	+
8. <i>R. transsilvanica</i> Schur	східнопричорном.	+	+	+
9. <i>R. porrectidens</i> Chrshan.	європейський гірський	-	-	+
Ряд: <i>Alexeenkoanae</i> Chrshan.				
10. <i>R. collina</i> M.Bieb.	східноєвроп.	-	+	+
Підсекція: <i>Rubiginosae</i> Crep. Ряд: <i>Eglanteriae</i> Chrshan.				
11. <i>R. caryophyllacea</i> Besser	європ.-кавказький	-	-	+
12. <i>R. micrantha</i> Smith	західно-середзем.	+	+	+
13. <i>R. rubiginosa</i> L.	європ.-передньоазійськ.	+	+	+
Ряд: <i>Agresticae</i> Chrshan.				
14. <i>R. agrestis</i> Savi	європ.-середзем.	+	-	+
15. <i>R. elliptica</i> Tausch	західноєвроп.	+	+	-
16. <i>R. mucatscheviensis</i> Chrshan.	середньоєвроп.	+	-	-
17. <i>R. nitidula</i> Besser	східноєвроп.	-	-	+
Підсекція: <i>Coriifoliae</i> Chrshan. Ряд: <i>Svaneticae</i> Chrshan.				
18. <i>R. subafzeliana</i> Chrshan.	причорномор.	-	-	+
Ряд: <i>Tomentosae</i> Chrshan.				
19. <i>R. ciesielskii</i> Błocki	східноєвроп.	-	-	+
20. <i>R. lasarenkoi</i> Chrshan.	середньоєвроп.	-	+	+
21. <i>R. tomentosa</i> Smith	європ.-передньоазійськ.	+	+	+
Підсекція: <i>Vestitae</i> Christ				
22. <i>R. andrzejowskii</i> Steven	середньоєвроп.	-	-	+
Секція: <i>Cinnamomeae</i> DC. Ряд: <i>Glaucacae</i> Chrshan.				
23. <i>R. glauca</i> Chrshan.	західноєвроп.	-	+	-
Ряд: <i>Aciculares</i> Juss.				
24. <i>R. pendulina</i> L.	середньоєвр. гірський	+	+	+
Секція: <i>Gallicanae</i> DC. Ряд: <i>Homoacanthae</i> Chrshan.				
25. <i>R. bugensis</i> Chrshan.	східноєвроп.	-	-	+
26. <i>R. minimalis</i> Chrshan.	східноєвроп.	+	-	-
27. <i>R. trachyphylla</i> Rau	європейський	+	+	+
Ряд: <i>Heteroacanthae</i> Chrshan.				
28. <i>R. crenatula</i> Chrshan.	східноєвроп.	+	-	+
29. <i>R. czackiana</i> Besser	східноєвроп.	-	-	+
Підрід: <i>Chamaerhodon</i> Dum. Секція: <i>Pimpinellifoliae</i> DC.				
30. <i>R. spinosissima</i> L.	європ.-передньоазійськ.	+	-	-

*Зак. – Закарпатські ліси; Карп. – Карпатські ліси; Прик. – Прикарпатські ліси.

R. schmalgauseniana Chrshan. зарахована до синонімів *R. deseglisei* Boreau, пріоритетна назва якої *R. collina* M.Bieb.;

R. rubiginosa L. визнана пріоритетною назвою *R. eglanteria* L.;

R. volhynensis Chrshan. зарахована до синонімів *R. rubiginosa* L.;

R. koso-poljanskii Chrshan. вважається синонімом *R. ciesielskii* Błocki;

R. rubrifolia Vill. є синонімом *R. glauca* Pourg.;

пріоритетна назва *R. jundzillii* Besser – *R. trachyphylla* Rau.

Таким чином, у флорі Карпат нараховується 30 дикорослих (табл.) та 12 культивованих видів (*R. multiflora* Thunb., *R. arvensis* Huds., *R. chinensis* Jacq., *R. majalis* Herrm., *R. rugosa* Thunb., *R. alba* L., *R. bifera* (Poir.) Pers., *R. centifolia* L., *R. damascena* Mill., *R. turbinata* Aiton, *R. banksiae* R.Br., *R. foetida* Herrm.), які часто дичавіють і трапляються в природних ценозах.

Класифікацію географічних елементів флори України розробляла значна кількість дослідників, проте доцільними для аналізу шипшин вважаємо праці Ю.Д.Клеопова [4], М.І.Котова і В.І.Чопика [5] та М.Ф.Макаревич [6]. У результаті географічного аналізу встановлено, що більшість видів шипшин Українських Карпат належать до східноєвропейського, європейсько-передньоазійського, європейсько-середземноморського та середньоєвропейського географічних елементів (табл.).

Видовий склад шипшин лісів Карпат, Закарпаття і Прикарпаття неоднорідний (табл.). Найбільшою видовою різноманітністю відзначаються ліси Прикарпаття, де трапляється 23 види дикорослих шипшин.

Надзвичайна різноманітність карпатських шипшин відкриває широкі можливості для їх використання. Більшість з цих видів може бути успішно введена в культуру (про це свідчить проведений нами географічний аналіз та досвід багатьох ботанічних садів (НБС ім. М.М.Гришка (м. Київ), БС ім. Фоміна (м. Київ), ДБС (м. Донецьк), дендропарк “Софіївка” (м. Умань), дендропарк “Олександрія” (м. Біла Церква) та ін.) і використана в садово-парковому будівництві. Зокрема, як підщепи (*R. subglabra*, *R. biserrata*, *R. tomentosa*), для створення кам’яних гірок (*R. minimalis*, *R. bugensis* Chrshan., *R. pendulina*) та живих загорож (*R. subglabra*, *R. tomentosa*, *R. glauca*, *R. prutensis*).

Досить перспективним видом для фармацевтичної промисловості є *R. pendulina*, яка розповсюджена в районах Прикарпаття. Цей вид не утворює значних заростей у цьому регіоні, тільки на полянах біля верхньої межі ялинового лісу трапляються більш-менш значні чагарникові зарості з домінуванням *R. pendulina*. Заготівля плодів в умовах розріджених заростей і порівняно низької врожайності куща економічно мало рентабельна. Однак, величезні масиви прикарпатських і закарпатських лісів відкривають великі можливості для проведення робіт щодо поліпшенню умов для природнього відновлення високовітамінних шипшин, особливо в господарсько малоцінному нижньому чагарниковому поясі, а також в субальпійських чагарниках, які після проведення необхідних лісгосподарських заходів, можуть стати високопродуктивними районами якісної вітамінної сировини.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Дубовик О.М. Рід *Rosa* L. // Визначник рослин Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 165-170.

2. **Дубовик О.М., Крицька Л.І., Лебедєва Т.С., Ільїнська А.П.** Сучасний стан вивченості роду *Rosa* L. флори України // Укр. ботан. журн. – 1987. – **44**, № 2. – С. 8-13.
3. **Дубовик О.М.** Нові відомості про рід *Rosa* L. флори України // Укр. ботан. журн. – 1989. – **46**, № 3. – С. 151-181.
4. **Клеопов Ю.Д.** Проект класифікації географічних елементів для аналізу флори УРСР // Журн. Ін-ту ботан. УРСР. – 1938. – № 17. – С. 209-219.
5. **Котов М. И., Чопик В. И.** Основные черты флоры и растительности Украинских Карпат // Флора и фауна Карпат. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – С. 1-31.
6. **Макаревич М. Ф.** Аналіз ліхенофлори Українських Карпат. – К.: Вид-во АН УРСР. – 1963. – 265 с.
7. **Mosyakin S., Fedoronchuk M.** Vascular Plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. – Kiev, 1999. – 346 p.
8. **Хржановський В. Г.** Рід Шипшина – *Rosa* L. // Флора УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 177-280.
9. **Хржановский В. Г.** Розы. – М.: Сов. наука, 1958. – 497 с.
10. **Федорончук М. М.** Види судинних рослин, описаних з території України, їх типифікація та критичний аналіз: Рід *Rosa* L. (*R. adenodonta* Dubovik – *R. czackiana* Włoski) // Укр. ботан. журн. – 2001. – **58**, № 2. – С. 165-173.
11. **Федорончук М. М.** Види судинних рослин, описаних з території України, їх типифікація та критичний аналіз: Рід *Rosa* L. (*R. diacantha* Chrshan. – *R. krynkensis* Ostapko) // Укр. ботан. журн. – 2002. – **59**, № 1. – С. 17-26.
12. **Федорончук М. М.** Види судинних рослин, описаних з території України, їх типифікація та критичний аналіз: Рід *Rosa* L. (*R. lapidosa* Dubovik – *R. pygmaea* M.Bieb.) // Укр. ботан. журн. – 2002. – **59**, № 5. – С. 554-561.